

Rondetafelgesprek Corona apps

Tweede Kamer, 22 april 2020

Bijdrage van prof. dr. José van Dijck, universiteitshoogleraar media en digitale samenleving, Universiteit Utrecht, onderzoeksgroep Governing the Digital Society.

Geachte leden van de Tweede Kamer,

Hartelijk dank dat u mij in de gelegenheid stelt mijn visie onder de aandacht te brengen; dit paper is geschreven in consultatie met een aantal collega's uit verschillende vakgebieden. Wij hebben met belangstelling het proces van de afgelopen weken gevolgd, inclusief de appathon van afgelopen weekend. Complimenten aan VWS voor een proces waarbij de input van velen gevraagd wordt, ook al verloopt het onder grote druk en in (te) grote haast. Het probleem is echter het veel te smalle doel van deze exercitie: een goed werkende, veilige, privacy- en gebruiksvriendelijke app die de GGD ondersteunt bij het contactonderzoek. Niet meer, niet minder. Zoiets als een goed werkende thermometer in een dokterstas van de GGD. Waar het eigenlijk om zou moeten gaan is het *geheel aan interventies* en het *overheidsbeleid* (op korte en lange termijn) waarvan dit ene instrument eventueel deel gaat uitmaken. Graag vraag ik uw aandacht voor het bredere kader waarin we het beleid, gebruik, de experimenteerstatus, de monitoring en het (Europese) rechtskader moeten beoordelen.

1. **Beleid:** Deze discussie rond de corona-app gaat nu alleen om een technische oplossing voor een medisch probleem met privacy, veiligheid en gebruikersgemak als belangrijkste aandachtspunten. De bredere vraag is echter op welke manier we in onze samenleving om willen gaan met het verzamelen en verwerken van informatie die nodig is om deze (en misschien volgende) gezondheids crisis te bestrijden. Een app kan daar wellicht onder strikte condities een rol in spelen, maar zonder uitgekiend beleid valt die in los zand. Als dit een instrument wordt in de dokterstas van de GGD, heeft de GGD dan voldoende middelen, expertise en bevoegdheden om haar werk, waarvan de app een onderdeel kan worden, uit te voeren? We moeten het daarom ook hebben over **een preventie-infrastructuur die voor de langere termijn gaat werken** en waarin verschillende opties in samenhang worden afgewogen, waaronder technologische oplossingen.
2. **Gebruik:** in de discussie tot nu toe stond vooral gebruikersgemak en -ervaring centraal: is de app handig in het gebruik (bv voor ouderen)? En hoe bereik je dat een meerderheid van de mensen de app gaat gebruiken? Dit is vooral een toegepaste vraag over specifieke apps op de korte termijn. Gebruikersparticipatie draait echter niet alleen om het creëren van draagvlak waardoor participatiegraad hoger wordt. Draagvlak hangt samen met het vertrouwen van burgers in de effectiviteit, betrouwbaarheid en zinvolheid van de toegepaste technologie waarop zij hun gedrag afstemmen. Om dat te bereiken moet vooral duidelijk zijn **hoe en waarom een technische oplossing deel uitmaakt van een totaalpakket aan maatregelen**, bijvoorbeeld ten aanzien van testen en quarantainevoorschriften.
3. **Experimenteerstatus:** in deze fase van het bestrijden van de pandemie grijpen we naar middelen die uitzonderlijk en dus experimenteel zijn. Dat betekent dat er moet worden gekeken naar de vraag welke lessen dit experiment moet opleveren, hoe we dit

experiment in een aantal fasen gaan bijsturen, wie er betrokken wordt bij de leerprocessen en hoe we omgaan met tegenstrijdige waarden. We kunnen er niet van uit gaan dat het gebruik van welke app dan ook direct goed verloopt. Daarom moet het **experimenteren ingebed worden in een democratische en ethische assessment** zodat de juiste lessen kunnen worden getrokken.

4. **Monitoring:** een app is geen losstaande technische oplossing die door een bedrijf of consortium 'klaar' gemaakt wordt voor de samenleving. Een technische oplossing wekt pas vertrouwen als die deel uitmaakt van een breder systeem van institutionele *checks and balances*, waarin burgers en overheden een duidelijke rol spelen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat de GGD kijkt naar vormen van inspraak, klachtenprocedures, periodieke review, bijvoorbeeld door een soort 'burgerraad'. We kunnen goed gebruik maken van principes van participatief bestuur om die aanpak democratisch te legitimeren en het proces kritisch te blijven volgen. Immers, er kan een groot verschil zijn tussen de manier waarop beleid is bedoeld en de wijze waarop het wordt uitgevoerd. Immers, bij grote beleidsschandalen van de laatste jaren – denk aan de Belastingdienst, SyRI – ging het om problemen in de uitvoering. Behalve mee te kijken naar de condities voor ontwikkeling van de app, kunnen we experts en burgers ook laten meekijken naar de wijze waarop de uitvoering vorm krijgt. **Het is van groot belang om deze uitvoering te blijven monitoren en hierin voldoende checks and balances aan te brengen.**
5. **Rechtskader:** De ontwikkeling van een corona-app kan niet los gezien worden van het bredere rechtskader en de handhaving daarvan. Uiteindelijk gaat het erom dat welke app dan ook – als vergaand en ingrijpend instrument – goed is ingebed in de controlemechanismen van de democratische rechtstaat. Die discussie gaat over de balans tussen grondrechten en gezondheid en over de proportionaliteit van bepaalde maatregelen. Die discussie gaat ook over macht. Bij wie leggen we bijvoorbeeld de macht over de sturing van gebruikersgedrag: bij de overheid, de GGD of bij de (al dan niet commerciële) ontwikkelaars van deze apps? Wat gebeurt er als er een andere/betere app op de markt komt die in andere landen veel meer gebruikt wordt? En hoe houden we toezicht over de macht van grote app-distributeurs (bv. Google, Apple)? **De overheid zal met alle partijen afspraken moeten kunnen maken over transparantie en publieke waarden.** Dat rechtskader is niet alleen Nederlands maar vooral ook Europees. Afgelopen week heeft de EU een aantal voorwaarden opgesteld waaraan digitale oplossingen zoals een app moeten voldoen wat betreft de ontwikkeling, implementatie en toetsing. Een strikt Nederlandse app is geen remedie tegen een pandemie. Voor deze samenwerking is **uiteraard afstemming binnen de Europese Commissie nodig.**

Kortom, wij hopen dat deze discussie niet blijft steken bij een eenmalige vlootshouw van corona-apps—een dubbel experiment in deze uitzonderlijke tijden. Dat de overheid de inzichten van experts en niet-experts betrekken bij het zoeken naar een oplossing, is prijzenswaardig. Hopelijk krijgt dit eenmalige experiment een vervolg in de vorm van een zorgvuldig, goed geïnformeerd democratisch afwegingsproces als basis voor effectief en verantwoord overheidsbeleid. Een goed werkende thermometer in de dokterstas van de GGD heeft geen nut als de regering niet zorgt voor een goed werkende GGD in een goed functionerende rechtsstaat. Het is aan het parlement om beide experimenten bij te sturen.